

בשולי הוויכוח על אמונה לאחר השואה

ד"ר פסח שינדלר כתב את עבודת הדוקטור שלו באוניברסיטת ניו-יורק על „תגובות החסידות בתקופת השואה“. הוא מכהן כמנהל בתי-הכנסת של התנועה המסורתית בישראל ומרצה באוניברסיטה העברית ובמכללה לחינוך ע"ש דוד ילין בירושלים.

„השמע עם קול אלוהים מדבר מתוך האש?“

מלכתחילה לא התכוונתי להגיב לפולמוס ההולך ומתמשך בעקבות מאמרו של אלכסנדר דונט („קול מתוך האפר“, ילקוט מורשת, חוברת כ"א, סיוון תשל"ו / יוני 1976). אבל היות ועבודתי מוזכרת גם במאמר הנ"ל וגם אצל מגיב אחר (אברהם קורמן, ילקוט מורשת, חוברת כ"ו, חשון תשל"ט, עמ' 124), אני מרגיש חייב להבהיר מספר נקודות, שמא יתפרש הדבר כשתיקה כהודאה דמיא.

א. אני מצטער שכדי להצדיק את הדעות הקדומות שלו מצטט דונט חלק זעיר ביותר ממחקרי על תגובת החסידות בתקופת השואה (עבודת דוקטוראט, אוניברסיטת ניו-יורק, 1972). קורמן, בלי לבדוק כלל את העבודה המקורית, מצטט ממאמרו של דונט וכך עיוור מוביל עיוור. לו היה קורמן בודק את העבודה, היה מבין שתפקיד החוקר הוא לאמת, להביא ולנתח מקורות. מקור אינו „טועה“. מקור משקף עמדה, דעה, השקפה. יכול מישהו שלא להסכים עם השקפת המקור. אבל לפסוק סתם שחוקר „טועה“ בהביאו מיסמך, ולפרשו לפי רוח המיסמך, היא נגד כללי המחקר המדעי ומהווה פולמוס בעלמא. השקפת המיסמך „אש קודש“, שכנראה מפריעה לקורמן, על נושאי „טוב“ ו„רע“, „מידת הדין“, „מידת הרחמים“, היא חלק אינטגרלי מתורת הקבלה והחסידות שממנה צמח הרבי מפיאצ'סנה. עובדה היא, ש„אש קודש“ הוא מיסמך אמין. עובדה היא שמיסמך זה מתמודד ונאבק עם אותן הבעיות שהעלה דונט. טעות, הן של דונט והן של קורמן היא, שהם מערבבים את הפרשיות. לא משנה לנו לגבי השקפותיהם הקוטביות והמנוגדות של שני המיסמכים. אך משנה לנו באופן משמעותי שמיסמך „אש קודש“ נכתב בגיטו וארשה בת"ש-תש"ב, ודעותיו של דונט נכתבו בניו-יורק ב-1976. אלה הם שני עולמות — כל עולם בעל הקשר מיוחד לו.

ב. פלא הוא שחוקרים חשובים נגררים לתוך פולמוס חסר ערך על אמונה או כפירה באלוהים על רקע השואה. כדי להשתתף בוויכוח כזה חייבים להאמין שבשואה טמונה שיטה ומערכת כללים שעליה אפשר לבנות תורת אמונה או כפירה.

האמנם כך הוא? לדונט הזכות להגיע בתום לב למסקנתו האישית. כמו־כן יש לפלוני זכות להגיע למסקנה הפוכה. השקפה זו או אחרת היא פונקציה לגיטימית של השקפת העולם האישית של אדם, הבנויה מפריטים מורכבים רבים. אירוע זה או אחר בהיסטוריה עלול להיות רק חלק אחד בהשקפת העולם של אדם. כך למשל היה מגוחך לבנות מערכת אמונה באלוהים בעקבות הקמת המדינה או הנצחון של מלחמת ששת הימים. במקרה והם משפיעים, משפיעים הם באופן שטחי ביותר, בדרך כלל, לאורך זמן קצר ביותר. דווקא בספר התנ"ך, הבנוי כולו על אמונה באלוהים, אנו עדים לתופעה שאי־אפשר לבנות תשתית אמונה (או כפירה) על אירועים היסטוריים, יהיו אשר יהיו. עם ישראל אמנם זוכה בגאולת מצרים, „בחצי הלילה“ (שמות, יב, כט—מ"ב), אבל כבר הם מפקפקים בתוך עצם הגאולה (שם, יד, יא). ישראל שראה „את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו“ (שם, שם, לא), עובר מהתלהבות של שירת הים להתמרמרות של מרה בזמן קצר ביותר (שם, טו, כד). התגלות הר סיני אינה מונעת את עגל הזהב, ונצחון מפליא על עמלק אינו משפיע במאומה על הדעות הקדומות של המרגלים. ובכן, אין זה מפתיע שהקב"ה בכבודו ובעצמו מתלונן: „...ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבן“ (מדבר, יד, יא). מאמץ להפוך את השואה לקרדום לחפור בו לענייני אמונה, לא רק שנידון מראש לכשלון, אלא מהווה כעין פגיעה בקדושים של החורבן, גם באלה שנרצחו עם „אני מאמין“ וגם באלה שנרצחו עם „איני מאמין“.

ג. מה שחייב להיות נושא לדיון היום: האם באמת ברור שהשקפה או אידיאולוגיה מסוימת ששררה בתוך הקהילה היהודית באותה התקופה השפיעה איך שהוא על גורל היהודים בתקופת השואה? האם היתה השואה אירוע היסטורי אקזיסטנציאלי מעל ומעבר לאידיאולוגיות, אמונות, דעות וזרמים? האם נקודת המוצא לפולמוס של דונט איננה מוטעית מראש?

במקום לברוח לעולמות העליונים של התיאולוגיה, אחרי אושוויץ חייבים היהודי המאמין והיהודי שאינו מאמין גם יחד לבדוק ביתר קפדנות את עולמו של האדם.

IN THIS ISSUE

Evidence

- **A. Weinrib**, a Jewish physician, who was head of the Jewish Hospital in the Wilna Ghetto during the war years, and knew its leaders closely, is relating the story of the hospital and, among the rest, deals with the controversial personality of the head of the Judenrat, Jacob Gens. Some of the facts in this article are published for the first time.
- **Frania Broide**, of Kibbutz Kfar Menachem, gives evidence of a mother to an infant, relating to her experience during "those years". The main part deals with the time she spent in a bunker in a village near Grodno.
- **Akiba Skidel**, of Kibbutz Kfar Blum, who served with the U.S. Army, publishes letter written to his family, while he was stationed in Berlin in the summer of 1945.

Research

- We bring herewith the preface to the diary of Adam Tcherniakov, head of the Warsaw Judenrat, now published in English. The preface was written by Professors **Raoul Hilberg** and **Stanislaw Staron**, of the University of Vermont, U.S.A.
- **Joseph Gouvvin** tries to determine whether there was a Jewish factor in the relations between Nazi Germany and the U.S.S.R. before the German invasion, in June 1941.
- **Hava Wagman-Eshkoly** publishes here her research study on the Trans-Dniester Plan for the transfer of Jews, expelled (from Roumania) to this province, to Eretz Israel. She tries to examine whether there was a possibility to save lives or this was just another Nazi attempt to cheat.

Dokumentation

- The activities of the Hashomer Hatzair Movement in Poland, after World War II, is found in the legacy of **Israel Glazer**, of Kibbutz Nir-David. It was written shortly after the liquidation of the Movement in Poland.

Articles

- **Nathan Eck** comments on the concept of "Kiddush Ha-Shem" (Martyrdom) and "Kiddush He-Haim" (Sanctity of human life).
- **Pesach Schindler** offers his remarks to the discussion on "Faith after the Holocaust", which was begun with the article by A. Donat.